

sportágban lelkes élsportolókat nevelt. A kosarasok, röplabdázók, de főleg a futballisták mérkőzéseit népes és fanatikus szurkolótábor kísérte. (A korszak futballista álomcsapatát hét későbbi orvos és négy bölcsész alkotja). Három csapat tagjai tudtak NB I-s szintet elérni ebben az időszakban, a férfi röplabdázók 1958-tól, a férfi sakkozók 1964-től és a női tornászok 1964-től. Az igazsághoz tartozik, hogy néhány emlékező megemlíti, bár vidám formában, a nagyon szerény anyagi körülményeket, a jelképes összegű kalória pénzt, a nagy spórolást a sporteszközökkel, ruhákkal, vagy a kényszerű

edzői trükközést a vasúti jegyekkel.... És mégis a sportolás szép élménye dominál!

Nekem, az 1963-ban DEAC sportolóvá váló debreceni egyetemi polgárnak kimondhatatlan élmény ez a könyv. Meggyőződésem, ebben nem vagyok egyedül. Nagy elismerés illeti a szerzőket, kiadókat. Valódi kulturális kincssel gazdagodott a Város és az Egyetem!

Sipka Sándor

orvos, professor emeritus,
Debreceni Egyetem

Félig periférián

Molnár Ernő: A félperiféria ipara és a globális termelési hálózatok
Debrecen: Didakt Kiadó, 2021, 302 oldal

A „félperiféria” – mondja Arrighi (2014) nyomán Molnár Ernő (Debreceni Egyetem Földtudományi Intézet) – beékelődik a társadalomföldrajzban régóta ismert centrum és periféria közé. Még nem centrum, már nem periféria, mivel ezek amúgy is viszonylagos fogalmak. A félperiférián lévők az különbözteti meg a két másiktól, hogy mozgásban, változásban, átalakulásban vannak (az átalakulás a leginkább ide illő kifejezés). A félperiférián lévők közül egyesek a centrumba törekszenek – talán el is jutnak oda: Csehország tipikusan ilyen. Mások a lecsúszást akarják megelőzni, több-kevesebb sikerrel: például hazánk. A félperiféria koncepciója és perspektívája az

egyik találmány, amely Molnár Ernőt dicséri, és amely segít elhelyezni és értelmezni a bennünket körülvevő napi tapasztalatokat.

A másik – a félperiféria hatását erősítő – körülmény maga a régiónk, Kelet-Közép-Európa. Amint az elnevezés is tükrözi: sem nem Kelet, sem nem Nyugat. Talán „közép”, de mindenképp Európa. Mondhatnánk, tipikus félperiféria: elmaradottságai, törekvései és vívódásai a félperifériát példázzák. Ha régiókat félperifériának tekintjük, könnyebben leírható és elemezhető mindaz, ami ezzel a régióval az 1988–1994-es fordulat során történt. Az államszocializmus megrendülései, a fegyveres konfliktusok az egyes társadalmakon belül és a szomszédok egymás között; az egyes társadalmak konfliktusai saját múltjukkal; a gyarmatosulás néhol markáns, máskor rejtett jelei – mind olyan, ami a fordulat óta kiérdemelte és nemzetközileg is legitimálta a „Kelet- és Közép-Európa” elnevezést.

A félperiféria és Kelet-Közép-Európa jellegzetességeire ráépül – hatásait erősíti is, magyarázza is – az, hogy régiónk „posztoszocialista”. (A szerző még használja ezt a kifejezést, más társadalomtudományok ma már nem. Helyette inkább „feltörekvőnek” szokás nevezni régiókat). A múlttal értelmezett jelen – az, hogy mi miért történt – nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük, mi is történik, és milyenek a régió kilátásai, mondjuk, a fölzárkózásé.

Félperiféria, Kelet-Közép-Európa és posztoszocializmus – ezek a

keretek, amelyeket a szerző hosszan, aprólékosan, szakmailag pontosan magyaráz könyvének első három fejezetében. Molnár Ernő könyvének ez az a része, amely mindenki fantáziáját megragadja, aki a társadalmi átalakulás térbeliségével foglalkozik. Ez a rész az igazi újdonság, legalább is a szó társadalomtudományi értelmében. A szerző talán maga sem mérte föl, hogy szakmai-tudományos értelemben mekkorát alkotott. Az értelmezések több szempontúságával világosabb és egyszerűbb bemutatni a hazai gazdaság, társadalom, politika és kultúra átalakulását.

Molnár Ernő ebben a könyvében még nem vállalkozik átfogó szintézisre, az elmúlt három évtized teljes kelet-közép-európai átalakulásának bemutatására. Ez meghaladná a jelenlegi könyv kereteit. Egy magyarországi iparág, a hajdan magasan teljesítő bőripar változásait veszi elő, és rajzolja meg az említett értelmezések keretei között. A bőripar, írja, szinte nemzeti iparnak számított a világháború előtt (137–139 old.). A rendszerváltozással előbb leértékelődött – amit az ipar térbeli elhelyezkedése, annak változásai is mutatnak –, majd a rendszerváltozás során átalakult, más és új, korábban el sem képzelt irányokban terjedt ki (autóipar), és ezekkel együtt már megváltozott a térszerkezete is. A bőripar története Molnár Ernő könyvében esettanulmány – esete annak, hogyan alakította ki és alakítja át egy iparág történetét a félperiférikus lét, a kelet-közép-európaiság és a rendszerváltozás.

Vajon csakugyan a bőripar átalakulásáról szól ez a könyv? A borítója legalább is ezt sugallja, és a könyv felépítése is. A fejezetek többsége – nyolc fejezetből legalább öt – csakugyan a bőriparról szól. Megtudhatjuk belőle a bőrfeldolgozó ipar globális földrajzát – hol milyen intenzitással és mekkora eredménnyel dolgozzák föl a bőrt –, európai helyzetképét, a hazai bőrfeldolgozás helyzetét történeti és területi metszetben, végül a bőrfeldolgozás két Középtisza vidéki esetét: Martfű (cipőgyár) és Szolnok (autóipar). Mintha Molnár Ernő a hazai bőripar nagy múltú történetét, rendszerváltozás utáni bukácsolását, alászállását és emelkedését írta volna meg.

A szerző otthonosan mozog a Középtisza vidékének gazdaságföldrajzában, ahol a bőrfeldolgozás egyike a hagyományos feldolgozóiparoknak (lásd a tiszaföldváriból martfűivé lett cipőgyárat, vagy a szűcs kisiparra alapozódó kunszentmártoni szőrmegyárat) Mégis, amit a szerző mond ezzel a könyvvel, az sokkal több, mint ipartörténet. Inkább kísérlet arra, hogyan lehetne a gazdaságföldrajzot visszahozni a rendszerváltozás óta megerősödött társadalomföldrajzba, annak kiegészítéseként vagy éppen versenytársaként.

A társadalomföldrajz a második világháború után diszkvalifikálódott a marxistának mondott társadalomtudományosságban. Részben az egykori francia és német geográfia egyes művelői miatt (lásd: Becsei 2004: 27–52), akik mellett itthon Printz Gyula (é. n.) vagy Teleki Pál

(1934, 2009) neve említhető. Részben pedig amiatt, hogy a világháború után vagy a gazdaságföldrajzot tekintették marxista földrajztudománynak, vagy a földrajzot, angol mintára, egyetemes társadalomtudományként értelmezték.

Vajon sikerül-e a társadalomföldrajzosok új nemzedékének összekapcsolni a gazdaságföldrajzot a társadalomföldrajzzal? Molnár Ernő munkássága azt sugallja, hogy igen. Ehhez persze további teljesítményekre lesz szükség. Olyanokra, mint ez a könyv, amely kísérletet tesz egy iparág átalakulásának, valamint a lokalitásba-regionalitásba való beépülésének összekapcsolására. Nem kis feladat. Hiszen a lokalitás fontosságát – a helyi közösségek hatását, erejét – el-elnyomja az ágazati megközelítés; az ágazati megközelítést viszont helyenként felülírja a területi együttműködés szükségessége, például az autóiparba kapcsolódás (lásd az említett szolnoki esettanulmányt).

Oktatáskutatóként, de egyszerűen érdeklődő olvasóként is idetartozónak érezzük az iskolázottság és a képzettség hatását a választott iparág átalakulásában. Néhol úgy tűnik, mintha a bőripar a saját logikáját követné, és nem volna része benne azoknak a társadalmi innovációknak, amelyek eredményeként az ipar maga is megújul. Rövid utalást olvasunk arról, hogy az iparági ismereteket az eddigi mesterek adják tovább, de az nem derül ki, hogyan, kiknek, milyen formákban. Pedig az a térség,

ahol Molnár Ernő vizsgálódott, iskolázottság szempontjából a jó közepes mezőnyben helyezkedik el. S talán ennek is szerepe van abban, hogy az iparág talpra tudott állni.

„Azért az hőstett, hogy az időknek néha az ember szembeszegül” – idézi Bereményit és Cseh Tamást könyve mottójaként a szerző. Talán egy megújuló társadalomföldrajzra (is) gondol. Ami azzal teljesebb ki, hogy a helyi, országos és globális iparok kutatását beemeli a társadalomföldrajzba, amely eddig a helyi és regionális átalakulások vizsgálatában alkotott jelentőset. A globális (ipari) folyamatok nélkül nem érthető a lokális változások. A helyi-regionális innovációk nélkül pedig nem érthető a globálissá szövődő hálózatok. A szemléletek ötvözésével kísérletezik Molnár Ernő új könyve. Sikeresen, példamutatóan.

Forray R. Katalin,
professor emeritus
Pécsi Tudományegyetem BTK

Kozma Tamás,
professor emeritus
Debreceni Egyetem BTK

Hivatkozások

- Arrighi, G (2014), *A fejlődés illúziója*. *Eszmélet* 26, 103: 159–192. Hivatkozva Molnár 2021, pp. 7–13
- Becsei J (2004), *Népességföldrajz*. Békéscsaba: Ipszilon Kiadó Kft
- Gróf Teleki P (1934, 2009), *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum & Szépművészeti Kiadó
- Prinz Gy et al (é. n.), *Magyar föld, magyar faj*. I–III. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda